

Cần cân bằng trong việc khen chê đối với trẻ nhỏ

ISSN: 2734-9195 14:10 29/07/2025

Điều cần thiết không phải là gieo vào con trẻ một “bản ngã phóng đại”, mà là nuôi dưỡng chính kiến, giúp trẻ nhận biết đúng khả năng của mình, biết rằng mọi thành tựu đều cần trải qua rèn luyện, thất bại, kiên trì và khiêm hạ.

Tác giả: **Lê Thị Hiệp** - Trường CDSP Trung ương

"Cái tôi" hình thành qua những lời khen

Ông bà ta có câu: “*Thương con cho roi cho vọt*”, hay “*Khi thương củ ấu cũng tròn*”. Tình yêu thương cha mẹ dành cho con cái là điều tự nhiên, là nền tảng dưỡng nuôi nhân cách của trẻ. Tuy nhiên, nếu tình thương ấy đi kèm với sự tăng bốc quá đà, khen ngợi thiếu tỉnh táo, thì rất có thể nó sẽ trở thành cái bẫy ngọt ngào khiến trẻ sống trong ảo tưởng về chính mình và lạc bước khi vào đời.

Nhiều bậc cha mẹ ngày nay có xu hướng phóng đại khả năng của con mình qua những biểu hiện rất đời thường.

Một em bé vừa biết bập bẹ điều khiển từ xa, hay đoán đúng tiếng động quen thuộc... cũng dễ dàng được khen là “*thông minh*”, “*thiên tài*”.

Chị Thu, một người mẹ trẻ, đã hãnh diện kể về con trai mình biết phân biệt tiếng “*gâu gâu*” và “*meo meo*”. Anh Tâm, một người cha khác, còn tự tin tuyên bố con trai 8 tuổi của mình có dấu hiệu “*thiên tài*” chỉ vì cậu bé tháo được chiếc đồng hồ của cha để xem bên trong có gì.

Không chỉ trẻ con, mà nhiều người lớn cũng chia sẻ về quá khứ từng là “*đứa trẻ được tăng bốc*”. Bà Lan, 65 tuổi, kể rằng cha mẹ và hàng xóm ngày xưa thường tung hô bà là “*con gái xuất chúng*”, dù kết quả học tập không thực sự nổi bật. Bị sống trong không gian tăng bốc quá mức, bà từng nghĩ mình “*giỏi thật*”, cho đến khi liên tiếp thi trượt và phải chấp nhận thực tế khó khăn về sau.

Ông Thời, 69 tuổi, từng là niềm kỳ vọng lớn của gia đình. Được mẹ gọi là “*thiên tài học tiếng Pháp*”, ông mang theo niềm tự hào ấy suốt thời thơ ấu và thiếu niên. Nhưng chính sự tự mãn khiến ông dần chểnh mảng học tập và trượt tốt nghiệp cấp 3. Phải đến khi vào quân ngũ, ông mới bắt đầu nhìn lại chính mình và cảm thấy tiếc nuối: “*Phải chi mẹ tôi đừng đưa tôi lên cao quá...*”

Từ những ví dụ này, có thể thấy rõ một điều: Khi cha mẹ dùng lời khen làm “*bệ phóng ảo tưởng*” thay vì làm gương sáng cho con, thì đứa trẻ sẽ hình thành “*ngã mạn*” (tự cao), sống xa rời thực tại.

Hình ảnh chỉ mang tính chất minh họa (sưu tầm).

Hậu quả khi trẻ sống trong “*ảo tưởng về cái tôi*” dưới góc nhìn Phật học

Một đứa trẻ lớn lên trong không khí được khen ngợi quá mức, liên tục được ca tụng là “*giỏi*”, “*xuất chúng*”, “*khác biệt*”, rất dễ hình thành một cảm nhận sai lầm về bản thân hay nói cách khác là ảo tưởng về cái tôi. Trong Phật học, trạng thái này tương đương với tâm ngã mạn (māna), đặc biệt là mạn quá mạn – nghĩ mình hơn người, hoặc tăng thượng mạn – nghĩ mình đã đạt đến điều chưa đạt.

Trẻ em có thể ban đầu vui sướng, tự tin khi được cha mẹ tặng bốc. Nhưng về lâu dài, nếu không có thực lực tương xứng với kỳ vọng được gán ghép, trẻ rất dễ rơi vào các trạng thái:

Tự mãn: Không cố gắng học hỏi hay nỗ lực vì cho rằng mình đã giỏi sẵn.

Sợ thất bại: Khi gặp trở ngại đầu tiên, trẻ không biết cách đối diện mà dễ rút lui hoặc đổ lỗi.

So sánh và đánh giá người khác: Hình thành tâm lý hơn-thua, kèn cựa và thiếu từ bi.

Tổn thương sâu sắc khi bị chê hoặc không được khen: Trẻ phụ thuộc vào sự công nhận bên ngoài để định danh bản thân, thiếu nền tảng tự nhận thức chân thật.

Hệ quả của việc sống trong “*cái tôi phóng đại*” là sự mất kết nối với thực tại, khiến đứa trẻ không còn tiếp xúc được với chính mình – một điều mà trong giáo lý Phật giáo được xem là gốc rễ của khổ đau (dukkha). Trong Kinh Tương Ưng Bộ (SN 22.89) dạy: “*Cái này không phải của tôi, cái này không phải là tôi, cái này không phải tự ngã của tôi.*”

Việc nhận lầm “*ngã*” (tôi) vào những đánh giá huỷ hoại hoặc chính là căn nguyên dẫn đến khổ não về sau, khi cuộc đời không còn thuận chiều như mong muốn. Đứa trẻ ấy sẽ dễ hụt hẫng, mất phương hướng, và đánh mất niềm tin vào chính mình.

Do vậy, điều cần thiết không phải là gieo vào con trẻ một “***bản ngã phóng đại***”, mà là nuôi dưỡng chính kiến, giúp trẻ nhận biết đúng khả năng của mình, biết rằng mọi thành tựu đều cần trải qua rèn luyện, thất bại, kiên trì và khiêm hạ.

Khen - chê đúng cách theo tinh thần Phật giáo

Một lời khen có thể chắp cánh cho đứa trẻ bay xa, nhưng cũng có thể trở thành đôi cánh ảo khiến trẻ bay trong tưởng tượng mà không biết đâu là thực tại.

Trong giáo lý Bát Chính Đạo dạy về chính ngữ – lời nói chân thật, hiền hòa, đúng lúc và đem lại lợi ích. Đó cũng là kim chỉ nam để cha mẹ biết khen – chê con đúng cách.

Khen con, hãy khen vào nỗ lực, không phải chỉ vào kết quả. Một câu nói như “*Con đã rất cố gắng*” có giá trị nuôi dưỡng hơn nhiều so với “*Con giỏi nhất lớp*” – vì nó hướng con đến sự phát triển nội tại thay vì tìm kiếm vị trí hơn người. Lời khen cũng cần cụ thể, như “*Mẹ rất cảm động khi thấy con chia sẻ đồ chơi với em*” thay vì chỉ nói “*Con ngoan*”. Và trên hết, hãy khen để khích lệ, không phải để tô vẽ hình ảnh sai lạc. Đứa trẻ cần tự tin, nhưng cũng cần hiểu mình vẫn còn

nhiều điều để học hỏi và hoàn thiện.

Khi cần góp ý hay chỉnh sửa con, hãy dùng ngôn ngữ của tình thương. Đừng dùng những câu đánh vào nhân cách như *“Con hư quá”*, mà hãy nói *“Hành động đó chưa đúng”*. Bởi lời chê nếu không khéo sẽ trở thành vết thương hằn sâu trong tâm trẻ. Người thực hành Phật pháp biết rằng chính kiến là thấy sự thật như nó đang là – thấy rõ ưu điểm, cũng như giới hạn của con, để từ đó dẫn đường một cách tinh thức.

Cha mẹ cũng đừng chỉ dạy con thắng người khác, mà hãy dạy con tự thắng chính mình – như lời Phật dạy trong Kinh Pháp Cú: *“Dầu thắng vạn quân nơi chiến trận, cũng không bằng tự thắng mình.”*

Một đứa trẻ không cần đứng đầu lớp, nhưng nếu biết nhận lỗi khi sai, biết sửa mình, biết yêu thương và từ bi với người khác thì đó đã là một chiến thắng thầm lặng và sâu sắc.

Cha mẹ không cần tạo ra một *“phiên bản lý tưởng”* để đem khoe với đời. Chỉ cần đồng hành cùng con, giúp con trưởng thành với một tâm hồn chân thật và bình thản, là đã làm tròn đạo làm cha mẹ.

Trong một xã hội mà ai cũng dễ dàng đạt danh hiệu học sinh giỏi, thì điều đáng quý hơn cả là dạy con biết khiêm tốn, biết chân thực với chính mình, và không ngừng học hỏi trong lặng lẽ. Tình thương không nên là ngộ nhận, và lời khen không nên là chiếc gương soi méo hình.

Yêu con đúng cách là trao cho con chiếc gương soi rõ chính mình – biết mình đang ở đâu, đang là ai, và có thể đi tới đâu bằng đôi chân thật vững. Và trên hành trình ấy, cha mẹ, với chính ngữ, chính niệm và tâm từ bi chính là người dẫn đạo thầm lặng mà bền vững nhất trong đời con.

Tác giả: **Lê Thị Hiệp** - Trường CĐSP Trung ương